

V mlinih komunističnih trpinčenj

4. del

Ivo Žajdela

Po opisu komunističnega »sodnega« umora gostilničarje Marije Kobal iz Vrhpolja pri Vipavi nadaljujemo z zgodbo Jožka Berceta, ki je v Vrhpolju župnik že 36 let. Tudi on je šel skozi mline komunističnih trpinčenj.

Cerkev sv. Primoža in Felicijana v Vrhpolju

Po desetih mesecih vojaščin je Jožka Berceta aretiralo vojaško sodišče in ga iz Titovega Velesa poslalo v nekdanji turški zapor Kalemegdan – vojaški zapor v petdeset kilometrov oddaljeno Skopje (24. februarja). Zaprl so ga v nekdanjo turško kasarno Kale na gričku. Najprej so ga dali v samico. Potem je prišel k njemu preiskovalni major Kosa Vuković. Prinesel mu

je seznam nekaterih hrvaških in bosanskih bogoslovcev, ki so izstopili iz bogoslovja in »so zdaj rešeni«. Dal mu je na vpogled list z izjavo nekega Bošnjaka, o katerem je pozneje izvedel, drugi so mu povedali, da je res izstopil. Čez nekaj dni je major spet prišel; tokrat v vinjenem stanju. »Kaj pa ti misliš?« ga je grozeče vprašal. »Nič, saj nimam kaj misliti.« »Onda počnemo,« je dejal major.

Trpinčenje brez pretepanja

Dokler je imel možnost razmišljati o prihodnosti, izbiri poklica, se ni nič zgodilo. Ko pa je jasno povedal, da nimata kaj razpravljati, je začel major prelagati pištolo iz žepa na mizo in z mize v predal. Prinesel je vsa mogoča obremenilna gradiva treh lažnih prič (iz njegove kasarne, eden je bil Bosanec, eden iz Banata in Beograjčan Tomić). Obtoževali so ga banalnih reči. Da je »pogrešil« to in ono. Predstavil mu je izjave njegovih sovojakov, kaj je s kom govoril. V resnici pa je bil do določenega dne vsem za zgled. Zaslisevanje majorja Vukovića se je nadaljevalo v samici, enkrat bolj surovo, drugič bolj priliznjeno. Nasilnega postopka (pretepanja) sicer ni bilo. S sabo v samico je Jožku uspelo kljub kontroli prinesiti rožni venec, ki ga je uporabljal pri molitvi. En dan je postavil rekord, ko je zmolil osemnajst rožnih vencev. Nekega dne je prišel nenadoma direktor zapora major Džermanović z enim vojakom, da ga mora nujno pregledati do kože. Razsrdil se je na račun rožnega venca, kako da je sploh šel skozi njihovo kontrolo. »Kako si to prinesel notri? Če si to lahko, bi lahko tudi pištolo, puško in top.« Skozi okence na vratih so ga namreč spremljali, kaj počne. Vojak, ki je stražil in ga opazoval ter zdaj spremljal tudi majorja, je dejal: »On je jako pobožan.« Rožni venec so mu vzeli, ne pa možnosti za molitev.

»Ruši bratstvo i jedinstvo« Po šestih mesecih preiskovalnega zapora v trdnjavi na vrhu Skopja je bila določena obravnava na vojaškem sodišču, na drugem koncu Skopja ob Vardarju, v stavbi, ki je bila iz marmorja zunaj in znotraj. Brez vojaškega

pasu in vezalk je moral hoditi v sredi. Ko so šli po mostu čez Vardar, je major govoril: »Po sredi moraš hoditi, po sredi ...« Bali so se namreč, da bi skočil v reko. Že pred tem, v času preiskovalnega zapora, se je znova pritožil, da ima rano na želodcu (kot že pred služenjem vojaščine, pa tega niso upoštevali). Poslali so ga na pregled v vojaško bolnišnico v Skopju. Takrat so bile v njej še slovenske sestre usmiljenke v uniformah. Ne spominja se, ali so ga dali na rentgen ali ne. »Produži rat!« so odločili. Razglasili so ga za zdravega. Na sodni obravnavi so prinesli tudi vse podatke, npr. tehtanja v desetih mesecih. Če bi ugotovili, da je zares bolan, bi to zagotovo bistveno vplivalo na kaznivost očitanih dejanj. Na sodišču so bile vse tri prejšnje obremenilne priče. Vojaški odvetnik – branilec je brez vpliva na sojenje izjavil le, da Jožko zastopa taka stališča, ker je bil vzgojen v verni družini, zato se mu to šteje v olajševalno okoliščino. Po členu 118 so ga obtožili sovražne propagande, da »ruši bratstvo i jedinstvo« in obstoječi družbeni red. Obsodili so ga na tri leta in pol zapora.

V zaporu v Makedoniji Napisal je osebno pritožbo. Po šestih mesecih je dobil odgovor (pravnomočno sodbo iz Beograda), da je kazen zmanjšana na dve leti in pol z obrazložitvijo: glede krivice njegovih napak je sodišče pravilno presodilo, zmotilo se je samo pri odmeri kazni. Na to so vplivali nekateri dejavniki iz domačih krajev. Kazen (še dve leti) je prebil v kazensko-poboljševalnem domu v Idrizovem, sedemnajst kilometrov južno od Skopja. Tam je bil prej turški zapor, ki pa je bil premajhen za socialistične zapornike, zato

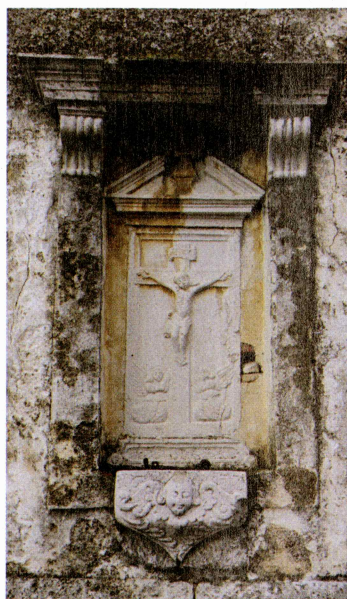
so takrat zgradili tam moderne stavbe po ameriških standardih. Spal je v sobi s 50 sozaporniki na železnih posteljah.

V tem zaporu se je po nekaj dneh srečal s hrvaškim bogoslovцем Ivanom Novoselom iz Zagreba, ki je bil ravno toliko obsojen, istrskim bogoslovцем Šimetom Radetićem, ki je že imel tri leta bogoslovja na zagrebški fakulteti, obsojen je bil na tri leta in vse odsedel, in bosanskim duhovnikom Tvrdkom Tadićem, obsojenim prav tako pred vojaškim sodiščem na štiri leta, ki jih je vse odsedel (živi v slovenskem zamejstvu v Gorici in je že zlatomašnik). Med drugimi kaznjenci je bilo veliko Albancev, ki so jim pobili koze v času agrarne reforme; nekateri so bili preganjani zaradi informbiroja, general bivše armade, potem Mihailovićev general, Srb, zajet že med vojno, obsojen na smrt, je bil že trinajsto leto zaprt, prvi predsednik samostojne republike Makedonije, študent prava Boris Gradiški, obsojen na smrt, ker so snovali svojo republiko, po dvanajstih letih zavora so ga spustili domov. V zaporu je bilo tudi nekaj Slovencev. Bosanski duhovnik je bil med najbolj izobraženimi ter je bil zaradi svoje marljivosti in iznajdljivosti pri upravi cenjen, zato so ga uporabili za knjigovodstvo. Preko nekega delovodje mu je priskrbel v ateljeju risanje barvnih vzorcev za perzijske preproge, ker je bil spreten za marsikaj. Tako se je moral naučiti risanja. En tak vzorec še vedno hrani. Preproge so vezli štirje, večinoma so bili Albanci, šiptarski hodže. To je bilo za Jožka odrešilno. Osem ur so bili na toplem. Z zdravjem ta čas ni imel težav. Vživel se je v red. Mama mu je redno vsak mesec poslala paket, čeprav se je težko prebijala po vojni.

Porušili oba zavora Kasneje, po hudem potresu v Skopju, je bil z neko skupino na večdnevem potovanju v Makedoniji. Ko so bili v Skopju, je šel pogledat, kako je z zaporom Kale, kjer je bil šest mesecev v preiskovalnem zaporu. Bil je porušen. Prav tako nekdanje vojaško sodišče. Povedali so mu, da je bil tudi zapor v

Idrizovem porušen, zaradi česar so lahko vsi zaporniki zbežali.

24. avgusta 1957 se je vrnil domov. Zvedel je, da so medtem bogoslovje ukinili, upravno osebo pa zaprli. To se je zgodilo z bogoslovjem na Reki, v Šibeniku in Zadru. Tako so dalmatinski in reški bogoslovci pribežali v Pazin. Tu so bili toliko prožni – zelo znana osebnost dr. Milano-

Znamenje na steni ene od hiš v Vrhpolju

vić in škof Nežić –, da so dali del malega semenišča na razpolago bogoslovcem in vpeljali redna predavanja. Nekaj profesorjev je prišlo z Reke, nekaj je bilo laikov, zanimiv je bil profesor Simunić, oče devetih otrok, eden je bil celo Madžar. Bogoslovna velesila je bil znan frančiškanski pater Teofil Velnić, ki je menda med vojno sam rešil eno akademsko leto v Dubrovniku, ko so razgnali profesorje. Učil jih je moralno, sociologijo, teologijo škof Slavko Nežić, Drago Kalac biblicistiko, cerkveni pravnik dr. Pavić pravo. Tako se je pazinska šola lahko imenovala visoka teološka šola.

Jožko je torej nadaljeval študij bogoslovja v Pazinu. Predavanja je poslušal v hrvaščini, zapisoval pa si jih je v slovenščini. Odgovarjal je v hrvaščini. Skripta so bila v hrvaščini in latinščini, ki se je učil prej dve leti v semenišču v Gorici in tudi v realni gimnaziji v Novi Gorici; poučeval jo je nekdanji duhovnik Bidovec, brat pokojnega heroja iz Bazovice, sošolec Jožkovega

strica, ki je bil tudi duhovnik. Bil je tako vaje duhovniških gest, da so ga pozdravljali, ko je prišel v razred, s Hvaljen Jezus.

Iz kleti kapela V Pazinu je končal štiri semestre in naj bi tudi dokončal študij. Zvedeli pa so, da so ukinili gimnazijo v Vipavi zaradi semeniščnikov, ki so vanjo hodili; češ da država ne bo vzgajala prihodnjih duhovnikov. Zato je bila škofija prisiljena ustanoviti notranjo gimnazijo. Ta pa ni imela ne profesorjev ne prostorov. Vse se je začelo v bivšem vipavskem župnišču. Administrator škof Toroš je odredil, da je Jožko prekinil študij, in ga je predčasno posvetil. Bilo je leta 1959. »Boste nadaljevali študij med delom,« je rekel. (Enkrat je šel v Pazin še opravljat nekatere izpite, zaradi dela pa ni mogel vseh narediti in končati študija.) Bil je v resnici nujno potreben v Vipavi. Profesorji Kralj, Otmar Črnilogar, Pivk so morali hoditi na fakulteto in jo končati, da so lahko predavali. Dr. Tone Požar je bil edini kvalificiran (slavist), drugi, tudi duhovniki, rojak Petrič, Jožko Kralj, Branko Rudež (še živi) so čisto amatersko pomagali ustvarjati novo gimnazijo. Eno šolsko leto so tako spravili pod streho. Obetal se je velik dotok kandidatov za naslednjega.

Jeseni istega leta, ko je bil posvečen, je bil nastavljen kot prefekt, predvsem pa kot graditelj v novo ustanovljenem semenišču z gimnazijo v Vipavi. Že poleti so začeli pripravljati v bivši kleti župnišča (veliko za 200 hl vina) prostor za kapelo. Arhitekt Bitenc, ki je takrat urejal Plečnikov trg v Vipavi, je dejal: »Tukaj se bo še lahko lepše molilo kot v kakšni katedrali.« To je Jožko povedal mons. Torošu. »A tako je rekel. Pojdite. Napravite iz kleti kapelo!« je rekel. Iz podzemnega prostora so zidarji in semeniščniki naredili lepo kapelo. To pa nekomu ni bilo všeč. Proti koncu poletja je že dobil dekret za kaplana

v Idriji. Vsi sobratje so spoznali, da stvar ni čista.

Iz Otaleža v Vrhpolje V Idriji je ostal štiri leta. Tam je uvedel redno mladinsko katehezo. Z dekanom Filipičem so sporazumno organizirali romanja, ki so bila do tedaj neizvedljiva. V Ljubljani je takrat vladal Stane Kavčič. Začele so se priprave za gradnjo nove cerkve v Idriji. Nato je bil štirinajst mesecev župnik na Vojskem nad Idrijo. Od tam ga je škof Janez Jenko poslal v Otalež. »Bo že naslednik nadaljeval z vašim začetim delom!« mu je dejal. V Otaležu je bil že šestindvajset let župnik Anton Pilat. Zaradi medvojnih in povojnih razmer je bil zelo prestrašen, živčno oslabil, stalno v depresiji in še sam je gospodinjl. Nezaupljiv je bil do župnikov in faranov.

Nekaj je bilo bolezenskega tudi v sorodstvu, v glavnem pa je bil žrtev vojne. Nemci so hoteli zažgati cerkev, potem ko so po partizanski hajki našli pri njej nekaj streliva in partizansko kapo, kar so gotovo partizani namenoma pustili za »corpus delicti«. Znal je toliko nemško, da je Nemce prepričal, nosili so že slamo za zažig, da so v cerkvi samo tirolske umetnine, v resnici so bile iz idrijske rezbarske delavnice. Ni sprejemal nobenih mašnih intencij in drugih dajatev, češ da se bo zvedelo za dohodke in jih bodo prijavili davkarji. Ob prihodu je bil zvonik še iz časa vojne prerešetan in Jožka je čakalo temeljito popravilo župnišča, obnova nesorazmerno velike župnijske cerkve in še dveh podružničnih cerkva (škof mu je to osebno povedal pri osebni srečanju). V božičnem času je tri leta postal Otalež božja pot mladinskih skupin, mašnih strežnikov zaradi edinstvenih jasic, narejenih iz praznih škatlic za vžigalice. Po devetih letih, tudi zaradi pritiskov partije, je moral oditi v Vrhpolje. ■

Nadaljevanje prihodnjič

Radio Krka
106.6 MHz